

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 131)

Պ Բ Ա Կ Գ

ԵՆԹԱԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՂԵՑԿԻՆ

ԳԼ. Ը. ՏԳԵՂԱ

ԱՐԺԷ որ ականարկ մը նետենք տգեղին վրայ՝ իբրեւ հակապատկեր գեղեցկին։ Բայց մոռնալու չէ թէ հոս մեր խօսքն ըստ ինքեան տգեղի բնութեան վրայ է. վասն զի արուեստին տեսակետով ինչպէս տեսնո՞ւք գործ մը տգեղ կամ գեղեցիկ չէ անով որ տգեղ՝ կամ գեղեցիկ առարկայ մը կը ներկայացնէ, այլ անով որ ինչ կ'է առարկայ մը գեղեցիկ կամ տգեղ կերպով կը ներկայացնէ։

Քառական շրջար տգեղը «գեղեցկին հակառակն է» ըսել, որովհետեւ գեղեցկին ըմբռնումն ալ զգացման գործ մըն է, և մտքին առջեւ պարզ առեղծուած մը կը մնայ. սակայն այս սահմանն ալ բոլորովին առանց արժէքի չէ, որովհետեւ առարկայի մը ճշմարտապէս հակառակն ան չէ որ հիմնովին կամ աստիճանով մը կը տարբերի անկէ՝ այլ ինչ որ իրապէս անոր հակադրութիւնն է յար և նման սկզբունքներու յիշաշրջութեամբ։ Զոր օրինակ մտնէ և ցուրտն իրօք լուսոյ և ջերմութեան հակառակը չեն, այլ միայն լուսոյ և ջերմութեան նուազագոյն մէկ աստիճանը. մինչդեռ չարը բարւոյն հակառակն է, որովհետեւ երկուքին մէջն ալ նոյն ոյժերն են որ կը գործեն այլ ներհակ ուղղութեամբ։ Ասով հետաքրքրաշարժ է տգեղին ուսումնասիրութիւնը. վասն զի գեղեցկին հայեցողութիւնը հակակռիւլու տարր մը կ'ըն՝ ծայէ մեղի։ Արդարեւ երբ ուզենք գեղեցկին արուած սահմաններուն արժէքը գնահատել, պէտք է անոր եղբրը շրջելով տգեղին պատշաճին։ Գեղեցիկը ընդհ. տեսակետով սահմանեցինք՝ իբրեւ ներգաշնակութիւն զազա-

վարին և ձեւին՝ զազափարին ձեւով զգալի բացատրութեան մէջ։ Ըստ այսմ տգեղը պէտք է կայանայ նոյն սկզբունքին անհերքաշնակութեան և անկէ ծագող զգալի բացատրութեան մէջ։

Ստուգենք այս սահմանին ճշտութիւնը։

Բնութեան մէջ տգեղ կը կոչենք առարկայ մը որ չի համապատասխաներ այն առարկային վրայ մեր ունեցած զազափարին։ Զոր օր. ծամածուռ եղեւին մը տգեղ կ'երեւայ, բայց ծամածուռութիւնը չէ որ տգեղ է, որովհետեւ ծամածուռ կարնի մը նոյն ապաւորութիւնը չի գործեր մեր վրայ, այլ որովհետեւ այդ որպիսութիւնը չի համաձայնիր մեր եղենոյ վրայ ունեցած զազափարին հետ, մինչդեռ կը համաձայնի կաղոյն նկատմամբ մեր ունեցած զազափարին։ Բայց քննութեան մէջ ըստ ինքեան տգեղը պիտաւրագիւտ է. իր հրէշները մարդկութեան աչքէն հեռու միհերու մէջ կամ ամայի տեղեր կը ծածկէ։ Որչափ աւելի գեղեցիկութեան ընդունակ առարկայից մօտենանք այնչափ աւելի տգեղութեան առիթներ կ'ընծայուին մեզ, ինչպէս ստուենքնին այնչափ աւելի կ'երկարին ցորչափ բարձրանայ զանոնք տարածող մարմինը։ Մէկ խօսքով որչափ ձեւը կատարելագործուի, այնչափ տգեղութիւնն աւելի ազդու կ'ըլլայ։ Ուստի տգեղութեան ամբողջութիւնն պէտք է գտնուի կատարելագոյն էակին՝ այն է մարդուն վրայ։

Դիտելի է որ թէպէտ գեղեցկին մէջ տարբերութիւնները չափով մը կը գտնուին, որովհետեւ վերջապէս ամենուն ձգտումը մէկ է, խռնալը, ընդհակառակը տգեղին մէջ անթիւ են տարբերութիւնները, որովհետեւ որչափ տգեղ ըլլայ բան մը, կարելի է միշտ նոր անկատարութիւն մը վրան յաւելուլ, որովհետեւ ներդաշնակութիւնը իրագործութեան սահմանաւոր թուով եղանակներ ունի միայն, իսկ տարաձայնութիւնները հազար կերպով կրնան գոյանալ։ Տգեղին մեր վրայ գործած ապաւորութիւնն անախորժ է, բայց գեցեցկին պէս ան ալ անշահախնդիր զգացում մըն է. ոչ մէկ ազերս ունենալով որ և է նպատակի բարոյական կամ մտաւորական ծանօթութեան հետ։

Անոր տեսքին կը խորշինը որչափ աւելի զարգացած է մեր մէջը գեղեցիկի զգացումը: Հեյլէնները, գեղեցկութեան այդ հոսանքուն պատշաճները, մինչեւ իսկ Մեղուսային ոչ տղեղ կերպարանը մը տուած էին:

Սակայն տեղին ալ գտած է իր պաշտողները — բարեբաղդաբար սակաւաթիւ են: Սիկիլիայի Բելլարկինիա իշխանը աշխարհիս ամենէն տղեղ իրերուն հաւաքածոյ մը ըրած էր: Այդ անձոնքի այլանդակութեանց Բան, դէմոնիումը այցելելու գացած Կէօթէն Կփղակ երազէ մը խոյս տալու տպաւորութիւնն ունէր: Թէպէտ ըստ ինքեան ոչ գեղեցիկը բարւոյն հետ, ոչ տղեղը չարին հետ ուղղակի կապ մը ունին, այլ սակայն որովհետեւ գեղեցիկն տեսքը զմեզ կ'ազնուացնէ և տղեղինը կը ստորնացնէ, գոստուած կը նկատենք իրբիւ աղբիւր գեղեցիկին և Սատանան տիպար տգեղութեան:

Եթէ տեղին զոյութեան պատճառը փրնտենք իմաստասիրութեան խորագոյն խնդրոց մէջ հարկ կ'ըլլար սուղիլ: Այսչափ կրնայ զրուցուիլ թէ տղեղը գեղեցիկին մէկ պայմանն է և գոնէ քաղաքակիրթ ազգերու նկատմամբ՝ հետզհետէ նուազելու քան աճելու վրայ է ընտրականութեան (déllection) օրէնքով:

Փայրով արուեստին մէջ անոր զործածութեան՝ ճարտար ձեռքերու մէջ անակնկալ արդիւնքներ յառաջ բերած է ոչ միայն գեղեցիկն հետ հակազդութիւններով, այլ բարւոյն և չարին, գեղեցիկին և տղեղին, ձեւաւորին և տեղին ճարտար խառնուրդով զմեզ կիրքէ կիրք և յուզումէ յուզում կը տարաբերեն: Այս մասին անհաւատալի ճարտարութիւն ջրուցած են Հիւսօ և մասնաւոր Շէքսպիր որ իր անշէջ խանդով և մշտափառ գուարթութեամբ կերպով մը տեղին իսկ ի տեղականացուցած է:

ՓԼ. Թ. Գեղեցկագիտական կրթութիւն

Գեղեցիկին տպաւորութիւնն ընդունելն ու զարգացնելը երկու միջոցներով տեղի կ'ունենան՝ զգալեաց և ճաշակին կրթութեամբ: Սկսիւնք զգալիքներէն:

Գեղեցիկին արտաբոլուտ տպաւորութիւնը կ'ընդունինք իւրաքանչիւր զգալեաց յատուկ եղող նեարդերու միջոցաւ որովք զգայութիւնն ըղեղին կը հաղորդուի և մեր վրայ ախորժ կամ անախորժ տպաւորութիւն մը կը գործէ: Ըստ այսմ որչափ մեր զգայարանը հրահանգուին և նրբանաճ՝ այնչափ աւելի ընդունակ կ'ըլլան և տիրազգած ամենէն նուրբ ազդեցութեանց: Այսով՝ որչափ աւելի սերտիւ ճանչնանք մեր զգալեաց ընդունակութեան չափը՝ այնքան ալ կրնանք ընդարձակել անոնց վերաբերեալ վայելմանց քանակութիւնը: Անոնք օրինակ մը:

Լսելեաց զործարանն անհամար նեարդեր կը բաղկանայ որ լարիւրիկոնսին ոսկրուտ խոռոչի մէջ կը յանդին ուր կը թաթիին մասնաւոր հեղուկի մը մէջ և խոշորացոյցը այս թելերուն թիւը 3000 է աւելի կը գտնէ, որով ըսել կ'ըլլայ թէ մեր լսողական ստեղծարարը 3000 է աւելի հոթէ կը պարունակէ և այնչափ ձայներու ընդունակ է. մինչդեռ մեր սովորական ստեղծարաններն 84էն անդին չեն անցնիր: Կը տեսնենք թէ ինչ սրութիւն և ինչ ընդունակութիւն ունի այսպիսի զործարան մը, և ինչպէս հարկ եղած վարժութեամբ կրնայ ձեռնհաս ըլլալ զանազանելու ոչ միայն խաղերն այլ նաեւ անոնց տարբերագործութիւնն ծագած դաշնակաւութեանց խումբը (harmoniques):

Ասկէ զատ ականջը կարող է ըմբռնելու հնչիւն մը որ մէկ երկվայրկեան մէջ 38 հազար թրթումանց կը համապատասխանէ: Արդ փոքր սրնգին վերնագոյն յոն որ զործածական խաղերուն բարձրագոյնն է՝ մէկ մանր երկրորդ մէջ 4152 թրթումանց կը համապատասխանէ: Թէպէտ մեր երաժշտական այժմու գիտութիւնը չնրեր մեզ օգտուիլ այս ընդարձակ ասպարէզէն՝ բայց տրամաբանական տրգելք մը չկայ ենթադրելու որ մեր լսելիք՝ կարեւոր հրահանգութեամբք կարենան ընդունակ ըլլալ նորանոր դաշնակաւութեանց: Նոյնը կրնանք բսել նաեւ մեր միւս զգայարանաց նկատմամբ: Այս մասին վայրենեաց դիւրագոյնութիւնը սերինէս վերէ. հնդկի մը անտառի լուսթեան մէջ մեզի անլուր մնացած ձայներ կ'ըմբռնէ և կը զանա-

զանէ գազանի մը կամ թշնամոյ մը դա-
լուստը:

Շարայարեւի



ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

1. Լուսնայ, գրական հանդես. Ե տարի,
գիրք Ա., 1900, Տփղիս:

Մայն գրական հանդէսը՝ որ լոյս կը տեսնէ
խմբագրութեամբ Արմ. Գիւտ քահանայ Աղա-
յեանցի, իւր ներկայ համարովն ոչ ինչ նուազ
հետաքրքրական և շահեկան նիւթ կը մա-
տակարարէ իւր ընթերցողաց: — Առաջին
յօդուածը կամ գրութիւնը՝ որուն կը հան-
դիպինք, կը կրէ Կնոռնք խորագիրը, գրուած
և կնքուած ազգային մատենագրութեան մէջ
անուն և համբաւ վայելող վիպասան Պերճ
Պոռշեանցի ստորագրութեամբ, որ արդէն մեր
կենդրոնական երկրի և ազգային կեանքի
պերճ նկարագրող մ'է: Ծերունի հեղինակն,
տարիներով առաջ (1860) իւր երիտասար-
դական աշխուժով և վառ երեսակայութեամբ
արտադրած Սա և Վաշտիէր ընտիր վե-
պովն, ազգային վիպասանի անունը ժառան-
գած է: Իւր այդ վէպի զրդողն եղած է՝
գլխաւորապէս իտալացի իշխանի՝ յիշա-
տակաց արժանի վէր Զաւաթիէն, որը՝
նոյն ատենի երիտասարդ հեղինակին ոգւոյն
ներշնչած է՝ նմանօրինակ գիտաւորութեամբ
և ոճով արտադրել այդ գրութիւնը: Որչափ
ալ համարինք թէ չէ հասած անոր, սակայն

այնչափ կրցած է մօտենալ, որչափ չունինք
մէկը որ մօտեցած ըլլայ: Յիւրաքանչեւ, Բաֆֆիի
վիպասանութիւնները, ինչպէս՝ Սաֆաֆ, և
այլն, ընտիր են և ոգեւառ, սակայն ու-
րիշ միտք և նպատակ կը դիտենք մենք ա-
նոնց մէջ, ուրիշ Արմ. Գիւտի և Պոռշեանցի.
ատենց միակ նպատակն եղած է՝ ի միջի
պլոց, նկարագրել ազգագրական տեսակի-
տով, հայ ժողովուրդին մէջ տարբացած՝ ինչ-
պէս եկամուտ, նոյնպէս և ինքնուրոյն ազ-
գային սեփականութիւն կազմող սովորու-
թիւններն, աւանդութիւններն և ծէսերն. զծա-
գրել անոնց արտաքին և աւանդին կեանքի
պատկերը՝ իրենց բնորոշ յատկութեամբն,
և տեղական բարբառը՝ իրենց իսկատիպ
զարձուածքներով, ոճերով, ասացուածներով
և բառերով:

Այստեղ, մենք բնաւ գիտաւորութիւն չու-
նինք քննադատելու Պոռշեանցի, Արմ. Գիւտի
և կամ Բաֆֆիի վէպերը, ուստի միայն եր-
կու բառով ընթերցողին առջև դնելով վե-
պայիշեալ Կնոռնքի բովանդակութիւնը, կ'ու-
զենք հարեանցի ակնարկ մը տալ Լուսնայի
մէջ լոյս տեսած՝ գլխաւորապէս ազգային յօ-
դուածներու վրայ: Կնոռնքը ազգագրական
պատկեր մ'է, հայ գեղջուկի տանը մէջ նո-
րածին երեխայի մը համար կատարուած
հանդիսից, ծիսակատարութեանց և տեղա-
կան մասնական սովորութեանց. Պոռշեանց՝
իրբեւ հանդիսակից և ականատես՝ կը նկա-
րագրէ, և կամ լաւ եւս ըսնէ՝ կը լուսանը-
կարէ՝ ըստ իւր սեփական ոճոյն: Կան հե-
ղինակներ՝ որոց միայն անունն ախորժ կ'ազ-
գեն ընթերցողին՝ կարգալ իւր գրուածքը,
և անշուշտ չպիտի խաբուինք, եթէ այս հե-
ղինակաց կարգը զատենք նաեւ ծերունի վի-
պասանը, և թէպէտեւ չունենայ վերջին վէպս,
նորա երիտասարդական հասակի մէջ գրած
և հրատարակած վէպերուն կորովն ու ոգին,
ի վերայ այս ամենայնի, իւր այս «այլաբա-
նութեան» մէջ իսկ, ինչպէս ինքն կը կոչէ,
կայ օժուժ մը, ինքնուրոյն տիպ մը, որ ոչ
բրեքէ ձանձրոյթ կը պատճառէ ընթերցողին:

Երկրորդ յօդուածը՝ որ գրուած է Լուսնայի
37—559 էջերը, Մ. Նալբանդեանցի անտիպ
և նորագիւտ գրուածքի մը կը պատկանի:



ՄԻԹԱՐԱՅ ԱՐԲԱՅՈՐ
Վարքն ոստանաւոր: Գրեց Զ. Ա.
ՂԱՅԻԿԵԱՆ, տպ. Վինետիկ Ս. Ղազար 1900:

ԳԻՆՆ Է 50 Ս Ա Ն Գ.

